

RUSYA'DAKİ 2000 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ AÇISINDAN BİR ANALİZİ

Dr. Oktay F. TANRISEVER*

This article aims to examine the impact of the Russian presidential elections held on 26 March 2000 on the process of democratisation in Russia. It argues that the Russian presidential elections resulted in a negative political atmosphere for the development of Russian democracy. Initially, the article explores the significance of presidential elections in the Russian political system. Afterwards, it examines the campaigning strategies of the candidates, and discusses to what extent the elections were held under democratic conditions. In this context, the election results will be analysed by taking into account the performance of the actors and the regional distribution of the votes. The article concludes by evaluating the implications of the election results on the process of democratisation under the leadership of Vladimir Putin.

Bu makalenin amacı 26 Mart 2000 tarihinde Rusya'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini demokratikleşme süreci açısından incelemektir. Seçimler Vladimir Putin'i bu yeni dönemde Rusya'nın yeni lideri olarak ortaya çıkarmıştır. Ancak daha da önemlisi, seçimler Rusya'da 1991'den bu yana ağır aksak devam eden demokratikleşme süreci açısından da olumlu olarak görülemeyecek sonuçlar doğurmuştur. Bu makalede savunulan temel görüş Rus tarihinde ilk kez devlet başkanının demokratik seçimlerle değişmesinin tam olarak bir demokrasi zaferi sayılamayacağıdır.

Rusya halkının Sovyet-sonrası dönemde demokrasi ile tanışmasında ülkenin ilk Cumhurbaşkanı olan Boris Yeltsin'in izlediği ekonomik ve siyasi reformların çok önemli bir rolü olmuştur. Ancak Rusya'yı Batılı ülkelerin ekonomik ve siyasal düzeyine ulaştırmayı amaçlayan bu reformlar istenilen hız ve kapsamda gerçekleştirilememiştir. Sonuç olarak, Rusya'da reformlara ve Batıya karşı geliştirilen görüşler giderek yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Rusya'da demokrasinin yeterince

* ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi.

kurumsallaşamaması ve Sovyet döneminden kalma alışkanlıkların yönetim anlayışında hala kendini göstermesi reform sürecini tıkayan gelişmelere zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede son seçimlerde Vladimir Putin'i zafere taşıyan siyasal söylem batılılaşma ve demokratikleşme süreçlerine pek sıcak bakmayan ancak Sovyet dönemine dönüşü de gerçekçi bulmayan pragmatik siyasal çevrelerin beklentilerini yansıtmaktaydı. Bu nedenle Putin'in seçilmesini bu çevrelerin Rus siyasetindeki yükselişleri olarak görmek çok yerinde olacaktır.

Bu yazıda öncelikle cumhurbaşkanlığı seçimlerinin Rus siyasal sistemi açısından önemi incelenecektir. Daha sonra, seçim kampanyası sırasında adayların izledikleri stratejiler ortaya konularak, seçimlerin ne ölçüde demokratik bir ortamda geçtiği tartışılacaktır. Bu çerçevede, seçim sonuçları gerek adayların performansları gerekse de oyların bölgesel dağılımı açılarından analiz edilecektir. Makale seçim sonuçlarının Putin döneminin demokratikleşme süreci üzerindeki olası etkilerini inceleyerek sona erecektir.

Rusya'da Cumhurbaşkanlığı Seçimlerin Önemi

Rusya'da yapılan 2000 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerini önemli kılan faktörlerin en başında cumhurbaşkanlığı makamının Rus siyasal sisteminde sahip olduğu yer gelmektedir. Rusya'nın siyasal sistemi Amerikan başkanlık ve Fransız yarı başkanlık sistemlerinin kötü bir sentezine dayanmaktadır. Amerikan başkanlık rejiminde devlet başkanı yürütme erkinin başı olarak partilerüstü bir konumda iken, Fransız sisteminde devlet başkanı yetkilerini seçilmiş bir başbakanın liderliğindeki bakanlar kurulu ile paylaşmaktadır. Amerikan sisteminden farklı olarak Rusya'da cumhurbaşkanlığından ayrı olarak bir de başbakanlık kurumu vardır. Ancak Fransız sisteminden farklı olarak devlet başkanı başbakanını istediği anda görevden almakta ve istediği bir kişiyi (parlamentonun da onayını alarak) bu göreve atayabilmektedir. Görüldüğü gibi gücü tamamen cumhurbaşkanlığında toplayan Rus modelinde, cumhurbaşkanının keyfi davranışlarını denetleyebilecek bir mekanizma da geliştirilmemiştir. Sonuçta biçimsel olarak Rus siyasetinde en güçlü konumunu cumhurbaşkanlığı makamı temsil etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı makamının biçimsel gücünün yanısıra, Rusya'da kurumların ve hukuk düzeninin genel olarak zayıf oluşu cumhurbaşkanlığı koltuğunu elinde tutan kişiye fiilen olağanüstü bir siyasal gücü kullanma imkanı sağlamaktadır. Kanunları uygulamadaki kronik zorlukların yanısıra, Sovyet-sonrası dönemdeki ilk Rus Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'in ülkeyi tek başına yönetme arzusu bu ülkenin Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan kanun gücündeki karar-

namelerle yönetilmesine yolaçmıştır. Yeltsin'in sahip olduğu yetkilerin aşırılığı ise çoğu konuda daha zayıf bir konumda olan Rus parlamentosu *Duma*'nın çoğu konuda devre dışı kalmasına yolaçmıştır. Öte yandan güçlü işadamları ve bölgesel liderler de cumhurbaşkanlığı üzerinde olağanüstü bir etki kurabilme imkanını bulabilmişlerdir.

Hukuki ve fiili olarak bu ölçüde önemi olan Cumhurbaşkanlığının önemini arttıran diğer bir faktör de Rusya'da demokrasinin henüz yerleşmemiş olmasıdır. Demokrasinin kurumsallaşması açısından eksikleri ortada olan Rusya ancak bir seçim demokrasisi olarak görülebilir. Larry Diamond'ın yaptığı tanıma göre seçim demokrasisi 'sivil olan ve yasama ile üst düzey yürütme yetkililerinin düzenli, rekabetçi ve genel oy ilkesine göre birden çok partinin katılımıyla gerçekleşen seçimler sonucunda seçildiği bir anayasal düzene dayanan demokrasi biçimidir.'¹ Bu demokrasi anlayışı liberal demokrasi anlayışının çok gerisinde olmasına rağmen, otoriter rejimlerle karşılaştırıldığında en azından demokrasinin asgari biçimsel koşulu olan seçimlere dayanması nedeniyle hiç yoktan iyi olarak değerlendirilebilir. Ancak yine de Cumhurbaşkanlığı seçimleri tam demokratik bir ortamdan çok, sınırlı bir seçim demokrasisi koşullarında cereyan ettiği gözardı edilmemelidir.

Cumhurbaşkanlığı kurumunun Rus siyasetinde oynadığı rolü anlayabilmek açısından Sovyet sonrası dönemin siyasi gelişmelerine ana hatlarıyla kısaca bir göz atmak çok yararlı olacaktır. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra ilk cumhurbaşkanı olan Yeltsin bu makamını 1999 yılının sonuna kadar, yaklaşık sekiz yıl boyunca elinde tutmuştur. Ancak yeni Rus yönetici sınıfının demokratik bir dünya görüşüne sahip olduğu söylenemezdi. Yeltsin işe bir reformist olarak başlayarak önce Ağustos 1991'de yapılan askeri darbeye karşı direnmiş, sonrasında da serbest piyasa uygulamalarını başlatarak büyük bir özelleştirme programını gerçekleştirmiştir. Ancak Yeltsin 1993 Anayasasından aldığı fazla demokratik olmayan yetkilere de dayanarak ülkeyi 1996'a kadar seçimlere gitmeden idare edebilmiştir. Zaten 1993'te Yeltsin'in parlamentoyu topa tutmasından sonra Yeltsin'e karşı ciddi bir muhalafet te ortaya çıkmamıştı.

Ancak, 1996'da yapılan Sovyet sonrası dönemin ilk cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Yeltsin iktidarda kalabilmek için çok zorlu bir rekabet yaşamıştır. Yeltsin'in yeniden seçilmesini istemeyen milliyetçiler ile komünistler Gennadii Zyuganov etrafında birleşirken,

¹ Larry Diamond, *Developing Democracy: Toward Consolidation* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1999), s. 10.

Aleksandr Lebed, Svyatoslav Fedorov, Mikhail Gorbachev ve Grigorii Yavlinskii gibi liderler Zyuganov karşıtı olduğu kadar Yeltsin karşıtı da olan bir propaganda çalışmasına girmişlerdir. Tüm bunlara rağmen Yeltsin seçimlerden başarıyla çıkmıştır. Yeltsin'in bu seçim zaferinde Çeçenistan'daki savaşı Çeçen lider Cahar Dudayev'in Nisan 1996'da öldürülmesinin ardından bitirme sözü vermesi de önemli bir rol oynamıştır. Böylelikle bu savaşa karşı çıkan muhalefetin elindeki en önemli seçim kozu etkisiz kılınmıştır.

Yeltsin 1996 seçimlerini kazanmıştı ama halk arasındaki popülaritesi de hiçte iyi değildi. Zaten, daha bir yıl geçmeden olduğu kalp ameliyatı nedeniyle fiilen siyaset sahnesinin dışına çıkmak zorunda kalmıştı. Özellikle 1998'den sonra Yeltsin biçimsel olarak işbaşında görünse de artık ipleri elinde tutamıyordu. Rus siyasal sistemi şeffaflığını kaybettikçe siyasi kararlar sahnenin gerisindeki kişi ve gruplar arasındaki mücadelelerden önemli oranda etkilenmeye başlamıştır. Aralık 1999 da yapılan parlamento seçimlerinde Yeltsin yanlısı çevrelerin Çeçenistan savaşının yarattığı atmosferden de yararlanarak başarılı olması ve en önemli rakiplerinden olan Luzhkov-Primakov ikilisinin başarısız olması sonucunda siyasal dengeler tamamen Kremlin'in lehine dönmüştür.

Boris Yeltsin'in 31 Aralık 1999'da Vladimir Putin'i yerine halef bırakarak istifa etmesi çoğu Rusya gözlemcisi açısından büyük bir sürpriz olarak değerlendirilmiştir. Yeltsin'in Putin seçimini hür iradesi ile mi yoksa baskı altında mı yaptığı asla açıklığa kavuşmamıştır. Bir süre daha bu durumun açıklığa kavuşması epey zor görünmektedir. Putin bu belirsizlik atmosferinde iç ve dış alandaki sorunların giderek ağırlaşabileceğini de hesap ederek işini şansa bırakmayıp parlamento-nun seçimleri Haziran 2000 yerine üç ay öne alınarak 26 Mart 2000'ta yapılmasına karar vermesine önayak olmuştur.

Adaylar ve Seçim Kampanyası

Seçimlerin en güçlü adayı Yeltsin tarafından halef seçilen Başbakan Vladimir Putin idi. Putin seçimleri kendisinin Yeltsin döneminin kalıntıları ile olan bir hesaplaşması olarak sunmuş, ve rakiplerinin hepsinin köhnemiş Yeltsin dönemi Rus politikasının mensupları olduğunu vurgulamıştır. Ancak, kendisinin cumhurbaşkanlığına vekaleti sırasındaki ilk işininin Yeltsin ve ailesini cezai koğuşturma dışında tutulmasını sağlayan kanunu imzalaması bu iddiasının inandırıcılığını ciddi şekilde zedelemiştir.

Her ne kadar Putin basın yoluyla kampanya yapmayacağını söylemişse de onun yaptığı aşağı yukarı her şey haber konusu oluyordu.

Devlet kanalları RTR ve ORT açıkça Putin'i desteklemişti. Putin'in Boris Yeltsin'in 1996 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaptığı gibi diğer adaylarla tartışmalara girmemesi ve kendine ayrılan kampanya zamanını kullanmayışı kendisine seviyeli ve reklama ihtiyaç duymayan lider imajı kazandırmıştır.² Kanun ve düzenin tesisinin ülkenin en önemli meselesi olduğunu vurgulayan Putin yanlısı basının verdiği mesajlardan birisi de seçmenlerin sadece bir cumhurbaşkanı değil aynı zamanda Rus ordusunun da komutanını seçtiklerini hatırlatmak olmuştur. Bu çerçevede Çeçenistan savaşına ilişkin yayınlanan haberler Putin'e yaramıştır. Neredeyse bütün liderler bu savaşı desteklemişse de bu yayınlarda savaş politikalarının belirleyicisi olan Putin öne çıkıyordu. Bu arada Çeçenistan'a da bir ziyaret gerçekleştiren Putin cesur bir şahin imajını daha da vurgulamıştır. Askeri bir jet uçağı ile yapılan bu ziyaretin görüntüleri Rus televizyonlarında defalarca gösterilmiştir. Bu çerçevede Putin'in kampanyası toplumdaki milliyetçi duyguların körüklenmesi sonucunda önemli bir destek bulmuştur.

Putin kampanya boyunca Rusya'nın ekonomik kalkınmanın ve askeri harcamaların artırılmasına önem vermesi gerektiğini belirterek, iş çevrelerinin ve ordunun desteğini almaya özel önem vermiştir. Bu mesajlar geniş halk kitleleri arasında da destek bulmuştur. Kampanya boyunca okşadığı milliyetçilik duygularının Batılı çevreleri ürkütmemesi için, Putin yabancı yatırımların teşvikini sağlayarak ekonomik reformlara hız verileceğini söylemiştir.³ Yabancı sermayeye göre yerli sermayenin her zaman birinci öncelikli olduğunu vurgulamayı da ihmal etmeyen Putin, tipik bir ekonomik milliyetçilik söylemini öne çıkarmıştır. Sonuç olarak Putin kampanya sırasında içeride otoriter, dışarıda ise mücadeleci bir politika anlayışını savunmuştur. Bu söylem de Yeltsin döneminin içeride kararsız ve tutarsız ve Batı karşısında çaresiz Rus devlet politikalarından önemli bir farklılaşmayı sergiliyordu.

Verdiği mesajlarla toplumun her kesimine mavi boncuk dağıtan Putin, ülkenin önemli siyasal ve ekonomik güçlerinden büyük çapta destek bulmuştur. Putin'in siyasal destekçileri arasında Sağ Güçler Birliği lideri Sergei Kirienko, Birlik hareketinin lideri Boris Gryzlov, Vatan (*Otechestvo*) hareketi lideri ve Moskova valisi Yurii Luzhkov ve Çiftçi partisi lideri Mikhail Lapshin vardır.⁴ Bunların yanısıra etkili işadamlarından Boris Berezovsky, Rus Komünist Gençlik Birliği (Komsomol) Birinci Sekreteri Igor Malyarov ve Refah isimli Rusya'nın

² *Izvestiya*, 4 Mart 2000.

³ *Segodnya*, 9 Şubat 2000.

⁴ *Interfax*, 20 Mart 2000.

Müslümanlarının çıkarlarını savundugunu belirten bir grubun lideri olan Abdul-Vakhed Niyazov da Putin'i desteklemişlerdir.

Azınlıkta olmakla birlikte Putin aleyhtarı çevreler de yok değildi. Bu çerçevede NTV televizyonunun da içinde bulunduğu MOST Holding'in sahibi olan Vladimir Gusinskii Putin'e destek vermemiştir. NTV, Putin'in orduya olan sempatisini bir militarizm işareti olarak eleştirirken Gennadii Zyuganov ve Grigorii Yavlinskii'ye daha fazla yer vermiştir. Tepki olarak Putin bu kanalı protesto etmiş ve NTV'ye hiç demeç vermemiştir. Ayrıca, kendisine destek vermeyen bazı medya kuruluşlarını kendisi hakkında yalan haber vermekle suçlamış ve onlara 'simetrik olmayan' yöntemlerle karşılık vereceğini belirtmiştir. Putin'in kampanyasından sorumlu Dmitrii Medvedev 'simetrik olmayan' yöntemlerin yalana yalanla cevap vermemek olduğunu söylemiştir. Putin yalan yerine doğru bilgi verecek, gazetecileri objektif olmaya çağırarak ve belki de haklarında dava açacaktır.⁵ Sonuç olarak Putin hiçte demokratik sayılmayacak bir siyasi söylem ve kampanya taktikleriyle seçmenleri etkilemeyi başarmıştı.

Putin'in en büyük rakibi olan Komünist aday Gennadii Zyuganov Aralık 1999 seçimlerinde kötü bir performans sergileyerek kendi seçmenleri arasında hayal kırıklığı yaratmıştı. Seçmenleriyle arası açılan Rusya Federasyonu Komünist Partisi (KPRF)'nin devletle arası ise gözle görünür şekilde düzelmmişti. Geçen son dört yılın bütçe görüşmeleri sırasında hükümetle işbirliğinin bir yolunu bulan ve arka arkaya bütçeleri onaylayan KPRF üyeleri asla bir güvensizlik oyu ile hükümeti düşürmeyi göze alamamıştır. KPRF Eylül 1998'deki Viktor Chernomyrdin'in atanması teklifi hariç Yeltsin'in bütün başbakan adaylarını onaylamıştır. Tüm bu gelişmeler, hakim Rus siyasal elitinin komünistleri artık önemli bir tehdit olarak görmemesine neden olmuştur.

Tüm Rusya çapında yayın yapan devlet kanallarında bile söz hakkı bulan Zyuganov 1996 başkanlık seçimlerine göre medyada daha çok yer almıştır. Zyuganov medya tarafından artık ülkeyi baskı açlık ve iç savaşa sürükleyebilecek bir tehdit unsuru olarak lanse edilmemiştir. Zaten 1995'ten bu yana siyasal söylemini etnik milliyetçiliğe dayalı bir retorik üzerine kuran Zyuganov bu seçimlerde de aynı çizgisini korumuştur. Rus olan etnik kökenini resmi seçim afişlerinde belirten Zyuganov'a Merkez Seçim Komisyonu hiçbir yaptırımında bulunmamıştır. Zyuganov etnik kökenini belirtme ihtiyacını şu gerekçe ile açıklamıştır: 'Etnik Rusların sorunları şu andaki en önemli sorunlardan biridir. Ruslar

⁵ *Kommersant-Daily*, 7 Mart 2000.

kendi ülkelerinde en çok baskı altına alınan halk haline getirilmiştir.⁶ Böylelikle etnik Rusların sorunlarını etnik olarak Rus olmayan halkların sorunlarından daha önemli gören Zyuganov Putin'in izlediği Çeçenistan politikasını da fazla eleştirmemiştir.⁷

Bu seçimlerin diğer bir önemli özelliği de Putin ve Zyuganov'a karşı olan bir demokratik blok oluşturma çabasının varlığıdır. Böyle bir blok oluşturma önerisini Grigorii Yavlinskii yapmış ancak diğer adaylardan fazla destek bulamamıştır. Adaylardan sadece *perestroika* döneminden kalma Yevgenii Savostyanov 'Mohikanların sonuncusu' edasıyla sürdürdüğü kampanyadan 22 Mart günü Yavlinskii lehine çekilmiştir. Ayrıca içinde bulunulan ortamda gerçek bir demokratik seçim mücadelesinin mümkün olmaması gerekçesi ile seçimlerde seçmenlerin 'yukarıdakilerin hiçbiri' demelerini isteyen ve *Nyet* (Hayır) hareketinin lideri Vladimir Pribylovskii Yavlinskii'yi desteklemiştir. Eğer seçimler Haziran'a kadar ertelenirse seçmenlerin Putin'den dolayı hayal kırıklığına uğrayacaklarını ve gerçek demokratik bir seçim mücadelesinin mümkün olabileceğini savunmuştur.⁸

Yavlinskii'ye göre demokrasi anlayışı ve ülke meselelerine bakış açısından Putin'i komünistlerden ayıran büyük bir fark yoktur. Bu çerçevede Putin'in okullarda askeri anlayışa göre eğitim verilmesi önerisi çok tehlikelidir. Bu politikayı sadece Komünistler desteklemektedir. Yavlinskii'nin en riskli politikası halk içinde çok destek bulmuş olan Putin'in Çeçenistan politikasını eleştirmesi olmuştur. Kasım başında yaptığı bir konuşmasında Yavlinskii 'Ben hiç bir alternatifimiz olmadığını düşünmüyorum. Kuzey Kafkasya'da olanlara, okullardaki askeri eğitim önerisine, gaztecilerin baskı altına alınmalarına ve bazı şirketlere zorla el konulmasına bir alternatif vardır. Ben bu alternatif için mücadele ediyorum ve sonuna kadar savaşacağım.'⁹ Yavlinskii bir konuşmasında da Çeçenistan'ın bombalanmasının durdurulmasını ve hemen Çeçen otoriteler ile görüşmelere başlanmasını önermiştir. Bu önerilerinden geri adım atmamış olsa da Yavlinskii seçim kampanyasında Putin'in Çeçenistan politikası üzerinde fazla durmamaya özen göstermiştir.

⁶ *Sovetskaya Rossiya*, 10 Mart 2000.

⁷ *Sovetskaya Rossiya* 10 Mart 2000.

⁸ Merkez Seçim Komisyonu başkanı Aleksandr Veshnyakov 10 Mart'taki bir açıklamasıyla seçmenleri bütün adaylara karşı oy kullanmaya ya da çekimser oy kullanmaya çağırmanın 'sadece adaylar kampanya yapabilir' diyen Federal Seçim Kanununun 8'inci maddesinin ikinci bendinin açık bir ihlali olduğunu belirtmiştir.

⁹ *Nezavisimaya Gazeta* 3 Mart 2000.

Diğer adaylardan Rusya Liberal Demokratik Partisi'nin lideri Vladimir Zhirinovsky, seçimlere ancak Yüksek Yargı organının Merkez Seçim Komiyonu'nun 6 Mart 2000 tarihinde Zhirinovsky'i oğluna ait olan bir apartmanı bildirmemesi nedeniyle kendisini seçime sokmama kararını iptal etmesi sonucunda girebilmiştir. Aşırı milliyetçiliği herkesçe bilinen Zhirinovsky'de ülkede yükselen etnik milliyetçilik rüzgarını arkasına almaya çalışıyordu. Bir Fransız gazetesine verdiği demecinde kendisi için Avusturya'nın ırkçı lideri Joerg Haider'i model aldığını belirtmiştir. Vladimir Zhirinovsky demecinde Putin'in çizgisinde bir tavır çizerek 'Ben onun (Putin'in) hükümetine katılarak yardım etmeye hazırım. Ben Haider'in rolünü oynayabilirim' demiştir.¹⁰

Yukarıda sözü edilen adayların dışındaki adayların seçimlerde hiç bir iddiası olmadığı gibi seçime katılmaları sadece sembolik bir anlam taşıyordu. Bu adaylardan Yurii Skuratov seçimleri Yeltsin'in yolsuzluklarına karşı bir eleştiri fırsatı olarak kullanmıştır. Diğer adaylardan Konstantin Titov, Aman Tuleev, Aleksei Podberezkin, Stanislav Govorukhin, Ella Pamfilova ve Çeçen işadamı Umar Dzhabrailov Putin'in çizgisine yakın bir kampanya yapmışlardır. Bu adayların seçimlere katılarak üstlendikleri taktik işlev Putin'in rakiplerinin oylarını bölmek olmuştur. Özellikle Tuleev ve Podberezkin Komünist aday Zyuganov'un oylarını ciddi oranda azaltabileceği beklenmiştir. Çeçen işadamı Umar Dzhabrailov'un seçime katılması ise, Çeçenlerin Rus toplumunda eşit olarak temsil edilen (hatta Cumhurbaşkanlığına bile aday olabilen!) bir topluluk olduğu imajını yayarak uluslararası kamuoyunu etkileme amacını gütmüştür.

Seçim Sonuçlarının Genel Bir Analizi

Seçim sonuçları genel olarak beklendiği gibi gerçekleşmişse de bazı ilginç farklılıkları da ortaya çıkarmıştır. 5 Nisan tarihinde Merkez Seçim Komisyonu tarafından açıklanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin kesin sonuçlarına göre seçimlere katılan kayıtlı seçmenlerin kazandıkları oy sayılarının ve yüzdelerinin adaylara göre dağılımı şöyle olmuştur.

¹⁰ *Le Parisien*, 7 Mart 2000.

Aday	Oy sayısı	yüzde
Vladimir Putin	39,740,434	52.94
Gennadii Zyuganov	21,928,471	29.17
Grigorii Yavlinskii	4,351,452	5.79
Aman Tuleev	2,217,361	2.95
Vladimir Zhirinovskiy	2,026,513	2.70
Konstantin Titov	1,107,269	1.47
Ella Pamfilova	758,966	1.01
Stanislav Govorukhin	328,723	0.44
Yurii Skuratov	319,263	0.42
Aleksei Podberezkin	98,175	0.13
Umar Dzhabrailov	78,498	0.10
Hiç biri	1,414,648	1.88

Kaynak: Rossiiskaya gazeta, 7 Nisan 2000

Kayıtlı seçmenlerin yüzde 68.74'ünü oluşturan 75,181,071 kişinin katıldığı seçimlere katılım oranı 1996 seçimlerindeki çok yakın olmuştur. Evenk Özerk bölgesi yüzde 57.3 ile en düşük katılımın gerçekleştiği yer olmuştur. Bütün adaylara karşı kullanılan oyların oranları yüzde 1.9 iken bu protesto oyları 1996 seçimlerinin ilk turundaki yüzde 1.5'e göre artış kaydetmiştir. Bütün adaylara karşı kullanılan oylar yüzde 5.94 ile Moskova şehrinde ve onun ardından yüzde 4.66 ile Çeçenistan'da gerçekleşmiştir.¹¹

Sonuçlar Putin için açık bir zaferdir. Putin seçimleri oyların yüzde 50'den fazlasını alarak ilk turda kazanmıştır. Putin bu sonuçla Boris Yeltsin'in 1996 seçimlerinin ilk turundaki yüzde 35'lik sonucundan daha iyi bir sonuç alarak Yeltsin'in ikinci turdaki başarısını ilk turda kazanmayı bilmiştir. (1996 seçimlerinde Gennadii Zyuganov'a karşı Yeltsin oyların yüzde 53.8'ini almıştı) Ancak Putin Yeltsin'den farklı olarak daha önceleri komünistlerin kaleleri olarak görülen kırsal yerlerden daha çok oy almış ancak Moskova şehrinde yüzde 46 oy alarak Yeltsin'e göre daha başarısız olmuştur. (Yeltsin Moskova'da ilk turda oyların yüzde 61'ini, ikinci turda ise oyların yüzde 74'ini almıştır.

Altı bölge hariç bütün bölgelerde Putin birinci olmuştur. Putin'in en başarısız olduğu yer Kemerovo Oblastı olmuştur. Oyların yüzde 25.01 sini alarak Putin bu bölgenin de valisi olan Aman Tuleev'in yüzde 51.57'lik başarısını yakalayamamıştır. Putin'e en büyük destek oyların yüzde 85.42'sini aldığı İnguşetya'dan gelmiştir. Putin Dağıstan'da yüzde

¹¹ The Moscow Times, 28 Mart 2000.

76.4 ve Kabardino-Balkarya'da yüzde 74.7 oy almıştır.¹² Bu oylar bölgedeki seçmenin askeri faaliyetleri desteklemesinden çok bir an önce istikrarın sağlanması beklentisi ile açıklanabilir. Putin Tataristan (yüzde 68.74), Başkirdistan (yüzde 60.34) ve Dağıstan (yüzde 76.69) cumhuriyetlerinin cumhurbaşkanları üzerinde kurduğu nüfuz sayesinde yüksek sonuçları elde edebilmiştir. Komünist oyların kemikleştiği Krasnodar Krai'da oyların yüzde 51.50'sini alarak Gennadii Zyuganov'un yüzde 37.38'lik performansını geçen Putin, Zyuganov'u oyların yüzde 44.61'sini aldığı memleketi Orel Oblast'ta yüzde 45.84'lük oyla geçmiştir.

Oyların yüzde 29'unu alan Zyuganov seçimlerde kendisinden beklenenden çok daha başarılı olmuştur. Bu oy oranı 1999 parlamento seçimlerinde kendisinin Komünist partisi, Stalinist blok ve Rusya'nın Komünist ve İşçileri Partisi'nden daha fazla olmuştur. Zyuganov Çeçenistan'ın yanısıra Bryansk, Lipetsk, Omsk Gorno-Altai ve Primorskii Krai'da yarışı önde bitirmiştir. Ancak İnguşetya'da oyların sadece yüzde 4.63'ü gibi çok düşük bir oranını elde etmiştir. Zyuganov, Çeçenistan'da oyların yüzde 37'sini alarak birinci olurken, Putin yüzde 29.65 ile ikinci ve Çeçen aday Umar Dzhabrailov yüzde 14.90 oy ile üçüncü olmuştur. Ancak Zyuganov'un seçimlerde genel olarak aldığı oy oranı olan yüzde 29, yüzde 32 olan 1996 cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki oy oranının çok altında kalmıştır. Zyuganov 1996 performansını yakalayamamanın yanı sıra bir zamanlar komünistlerin kaleleri olarak görülen bölgelerde de oy kaybetmiştir. 1996 seçimlerinde Zyuganov 89 bölgenin 32'sinde Yeltsin'den daha fazla oy toplayabilmişken, son seçimde kendisinin doğduğu seçim bölgesi olan Orel Oblast'da bile Putin'in gerisinde kalmıştır.

Seçimlerde toplam oyların yüzde 5.84'ünü alarak üçüncü olan Yabloko lideri Grigorii Yavlinskii en yüksek başarıyı oyların yüzde 18.57'ini aldığı Moskova şehrinde göstermiştir. Yabloko'nun geleneksel kalesi olan St. Petersburg kentinde ise, Yavlinskii oyların sadece yüzde 10.55'ini alabilmiştir. Burada Putin oyların yüzde 62.40'ünü alırken, Zyuganov yüzde 16.99'luk bir başarı göstermiştir. Bu kentteki sonuçlarda, Putin'in St. Petersburg şehrinde doğup kariyerinin önemli kısmını burada gerçekleştirmesinin önemli bir rolü olmuştur.

Seçim sonuçları, diğer bir lider olan Zhirinovskiy'nin artık yolun sonuna geldiğini gösteriyordu. Zhirinovskiy'nin en başarılı olduğu bölge, oyların yüzde 6.13'ünü alarak dördüncü olduğu Kamçatka Oblastı

¹² *Interfax*, 26 Mart 2000.

olmuştur. Kemerovo Oblast valisi Aman Tuleev bölgesinde oyların yüzde 50'den fazlasını alarak durumunu korurken, Samara Oblast valisi Konstantin Titov dokuz yıldır iş başında olduğu bölgesinde oyların ancak yüzde 20.5'ini alarak, Putin (yüzde 44) ve Zyuganov'un (yüzde 29) ardından üçüncü olabilmıştır. Bu sonuç Titov'un hem bölgede hem de federal düzeyde siyasal bir kariyer yapmasının çok zorlaştığını göstermektedir. Toplam oyların yüzde 1.5'ini alarak altıncı olan Titov, diğer 88 bölgenin hiçbirinde yüzde 3'den fazla oy toplayamamıştır.

Sonuçta tüm adaylar Putin'in zaferini kabullenmişse de bu seçim süreciyle ilgili olarak yolsuzluk iddialarının gündeme gelmesini engellemiştir. Komünist Parti, Vladimir Putin'in aldığı oyları seçimi ilk turda bitirmek amacıyla şişirdiğini savunmuştur. Gennadii Zyuganov Merkez Seçim Komisyonu'na yazdığı 3 Nisan tarihli dilekçesinde 89 bölgenin 25'inde seçim yolsuzluklarının olduğunu belirtmiş ve aralarında Başkırdistan, Dağıstan, Kabardino-Balkarya, Mordovya, Kuzey Osetya ve Tatarstan Cumhuriyetlerinin yanısıra Kaliningrad ve Saratov Oblastlarının bulunduğu bazı bölgelerdeki seçim sonuçları tekrar incelenmezse sonuçların geçerliliğini kabul etmeyeceğini ifade etmiştir.¹³ Ancak Putin'in seçimleri önde bitireceği seçim öncesi anketlerde de belli olduğundan yolsuzluk iddialarının üzerine fazla gidilmemiştir.

Rusya'da Putin Dönemi ve Demokratikleşme Sürecinin Geleceği

Yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri seçimleri kimin kazanacağından çok, demokratikleşme süreci açısından ne gibi sonuçlara yol açacağı açısından önemliydi. Zira, seçimleri Putin'in kazanacağı neredeyse kesin gibiydi. Bu açıdan bakıldığında denilebilir ki, Rusya'da demokrasinin seçim sonuçlarıyla birlikte artık yerleşeceğini bekleyen bazı gözlemcilerin beklentileri gerçekleşmemiştir. Bu gözlemcilere göre, seçimler hem komünistleri siyasal hayattan tasfiye ederek daha marjinal bir konuma sokacak, hem de demokrasinin kurumsallaştırılmasına yolaçacaktı. Ancak iki amacında gerçekleşmediği görülmektedir. Komünistler hala siyasal yaşamın en etkin grubunu oluşturmaktadır. Demokrasinin de kurumsallaştığı söylenemez.

Demokratikleşme açısından bakıldığında olumlu bir tablo yoktur. Seçimler birden çok adayın katılımıyla gerçekleştirilmiş olsa da,

¹³ Sovetskaya Rossiya, 4 Nisan 2000. Bu mektupta Putin'in oyların yüzde 85.4'ünü kazandığı İnguşetya belirtilmemişse de Zyuganov daha sonra burada da hile yapıldığını savunmuştur.

yanışmacı bir ortamda gerçekleştirildiğinden pek söz edilemez. Bu durumu seçim kampanyası sırasında yaygınlaşan ve karga ile tilkinin hikayesinden esinlenen şu fıkraya çok açık bir şekilde göstermektedir. Ağaçtaki karganın ağzında bir peynir parçası vardır. Ağaca yaklaşan tilki sorar 'Hey karga oyunu Putin'e mi vereceksin?' Karga cevap vermez. Tilki der ki 'Ben sana oyunu Putin'e verip vermeyeceğini sordum.' Karga yine sessiz kaldığında, tilki yine sorar 'Bak sana son kez soruyorum oyunu Putin'e verecek misin yoksa vermeyecek misin?' Karga bunun üzerine 'Evet!' diye cevap verir ve ağzındaki peynir dilimini düşürür. Karga sonra kendi kendine sorar 'Eğer hayır demiş olsaydım birşey farkedecek miydi?'¹⁴ Fıkranın da anlattığı gibi aslında Rusya sonucu belli bir seçim sürecinden geçerek bu noktaya gelmiştir.

Beklentilerin tersine, Putin seçimleri ilk turda kazanmış olsa da, bu zaferini yüzde 70 gibi açık bir farkla değil de ancak kıl payı elde edebilmiştir. Böylece seçim sonuçları Putin'i 26 Mart seçimlerinin galibi yapmışsa da, ülkeyi tek başına yönetmesine yetecek siyasal desteği vermemiştir. Bu durumda ciddi bir destekten yoksun olduğunun farkında olan Putin, diğer siyasal güçleri de hesaba katmak zorundadır. Putin 26 Mart gecesi seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz rakiplerinin güçlerini koruduklarını ifade ederek kendisine rakip güçlerle birlikte çalışma arzusunu ortaya koymuştur. Ancak, Duma'daki demokratik partilerin marjinal durumu ve reformlara karşıt güçlerin ağırlığı dikkate alındığında bu durum Batılı anlamda bir demokratikleşme süreci için umut veren bir mesaj taşımamaktadır. Çünkü Putin demokratikleşme sürecini tıkamaya çalışan güçlerle birlikte çalışırken siyasal gündemini bu güçlerin arzularını da dikkate alarak belirleyecektir.

Yeni başlayan Putin döneminin neler getirebileceği çok belli değildir. Ancak, Putin'in daha aktif bir iç ve dış politika izleyeceği açıktır. İç politikada Putin'in en önemli önceliği devletin merkezi organlarını ve güvenlik birimlerini daha da güçlendirmeye vereceği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede başkanlık süresinin dört yıldan yedi yıla çıkarılmasını isteyen Putin, 1996'dan itibaren doğrudan halk oyu ile seçilen valilerin doğrudan merkez tarafından atanmasını bile önermiştir. Ayrıca, Putin'in merkezi idare karşısında bölgeleri zayıflatmayı da amaçladığı anlaşılmaktadır. Çeçenistan'a yapılan askeri müdahale sonrasında ortaya çıkan siyasal havadan da anlaşılacağı üzere Putin federalleşme sürecine pek sıcak bakmamaktadır. Putin 13 Mayıs 2000 tarihinde yayınladığı bir kararnameyle ülkeyi yedi ana bölgeye ayırmış, ve bu bölgelerin başına da çoğunlukla asker yada güvenlik birimlerinden yetk-

¹⁴ *Moskovskii Komsomolets*, 13 Mart 2000.

ilileri getirmiştir. Bu yolla yerel idarecilerin özerkliklerine ciddi bir darbe vuran Putin, federalleşme sürecini tersine çevirerek siyasal gücü merkezde toplama konusundaki hassasiyetini açıkça ortaya koymuştur.

Rusya'da Yeltsin döneminde başlatılan reform sürecinin devamının Putin'in gündeminin birinci maddesi olmadığı çok açıktır. 1999 parlamento seçimleri sonunda oluşan Duma'da reformcu bir koalisyon kurulması için hiç çaba sarfetmeyen Putin, bunun yerine komünistler ile işbirliğine giderek Gennady Seleznev'in tekrar Duma sözcülüğüne seçilmesini desteklemiştir. Komünistlerle kurulan bu koalisyon uzun vadede reform politikalarının önünü tıkayabilecek şekilde gelişebilir. Putin bu yolla kendi siyasal kariyerini çok sağlam temellere bağlarken, bir taşla iki kuş vurmıştır. Öncelikle önemli rakiplerinden Primakov'un Duma sözcüsü olması yolunu tıkayarak durumunu güçlendiren Putin, aynı zamanda komünistleri ve kendine yakın bir lider olan Seleznev'i de kendisine karşı borçlu kılmıştır. Ayrıca yeni dönemde iş çevrelerinin Yeltsin döneminde olduğu gibi iç politikada oynadıkları önemli rolleri sürdürebileceklerini söylemek epey zordur. Putin bu kişileri siyaset dışına itmeye çalışacağıнын sinyallerini vermiştir. Bu çerçevede seçimlerde kendisine karşı bir kampanya izleyen MOST Holding'in ve NTV televizyonunun sahibi olan Vladimir Gusinskii Haziran 2000'de tutuklanmıştır. Artık Rusya'nın yeni zenginleri siyaseti diledikleri gibi yönlendirebilme lüksünden mahrum kalıyorlardı. Sonuç olarak, Putin hem komünist hemde liberallerin kontrolünü eline alırken, Rusya'da siyaseti depolitize etmenin de zeminini oluşturmuş görünmektedir.

Demokratikleşme sürecinin geleceği bakımından en kaygı verici gelişme ise Rus halkı arasında demokratikleşme ve reformlara ilişkin daha önce ortaya çıkmış olan cılız siyasal desteğin de giderek zayıflamasıdır. Rus halkının kamuoyu yoklamalarında ortaya çıkan eğilimlerine bakılırsa Rusya'da demokrasinin geleceği çok parlak görünmemektedir. Rusya'da 1,500 kişi üzerinde Nisan 2000 başlarında ROMIR araştırma şirketi tarafından yapılan bir araştırmaya göre, katılımcılardan sadece yüzde 38.7'si demokrasinin ortaya çıkardığı sorunlara rağmen en iyi idare biçimi olduğunu belirtmiştir. Katılanların yüzde 24'ü bu düşünceye karşı çıkarken yüzde 24.3'ü de kararsız olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların yüzde 39.9'u askeri idarenin ülke için kötü bir yönetim biçimi olduğunu savunurken katılımcıların yüzde 27.5'i aksi görüşü savunmuş ve katılımcıların yüzde 27.5'i kararsız olduklarını belirtmiştir.¹⁵ Bu sonuçlar Rusya'yı nasıl bir demokrasinin beklediği konusunda önemli ipuçları vermektedir.

¹⁵ *Interfax* 19 Nisan 2000.

Dış politikada ise temel dış politika yönelişi açısından bir devamlılık beklenmektedir. Ancak, Putin Yeltsin döneminin sorumsuz ve başıbozuk dış politika imajını terkederek, yerine tekkesli, ciddi ve tutarlı bir dış politika imajını güçlendirmeye çalışmaktadır. Çin ile olan ilişkileri kuvvetlendireceği beklenen Putin'in, özellikle ileri teknoloji ve ekonomik yatırımların teşviki açısından Batı ile ilişkileri koparmayıp pragmatik bir ilişki kuracağı düşünülebilir. Seçimlerden sonraki ilk iş olarak Duma'nın START II ve Kapsamlı Nükleer Test Yasaklanması (CTBT) anlaşmalarını onaylaması yeni dış politikanın işaretlerini vermiştir. Bu şekilde Rusya'nın Batı ile işbirliğine gideceği mesajı verilirken, uluslararası platformlarda ABD senatosunun reddettiği ABM ve CTBT konularında ABD'yi sıkıştırmak hedeflenmiştir. Putin ABD'ye daha çok ağırlık verirken, Orta Asya ve Kafkasya'da artan Amerikan ve Türk varlığını sınırlandırmaya çalışmaktadır. Rusya tarafından 'yakın çevre' olarak eski-Sovyet alanında daha dinamik bir dış politika izleyeceği anlaşılan Putin, Rusya'nın Belarus ile olan ilişkilerini daha da derinleştirmeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki Rusya'da yapılan son cumhurbaşkanlığı seçimleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden dönemde filizlenen demokratikleşme süreci açısından olumsuz bir siyasal tablonun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Putin'in ülkede düzeni tekrar tesis etmek için ciddi dozda milliyetçilik kullanması demokratikleşme sürecinin geleceği ve Rusya'nın çevresindeki komşuları açısından en kaygı verici gelişmedir.